

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.6.55>**Вікторія Яворська,**

канд. юрид. наук, доцент, завідувач кафедри права

Львівського інституту

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»

ПРИЧИНИ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Стаття присвячена комплексному вивченню причин та характеру внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. Проаналізовано зміни до КПК, які торкаються об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування, строків досудового розслідування, проведення обшуку, обов'язкового залучення захисника до проведення обшуку, введення обов'язкової фіксації за допомогою аудіо- та відеозапису, обшуку житла чи іншого володіння особи, загальних положень подовження строку досудового розслідування та інших питань. Зміни до КПК часто мають неоднозначний характер.

Ключові слова: строк досудового розслідування, внесення змін, захисник, повідомлення про підозру, фіксація за допомогою аудіо- та відеозапису.

Постановка проблеми. Все частіше з'являються нові законопроекти про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України [1]. Зміни до КПК приймаються періодично і набувають дискусійного характеру.

Після набуття чинності КПК до нього було внесено понад 50 змін і доповнень. Тим часом окремі з них не позбавлені ознак упередженості, підлаштування під певні юридичні факти та викликані подіями в міжнародній політико-економічній сфері.

Більшість внесених до КПК змін можна умовно класифікувати як такі, що:

- стосувалися давно очікуваної лібералізації візового режиму для України;
- спрямовані на забезпечення функціонування держави в особливий період соціально-політичного характеру;
- пов'язані із забезпеченням функціонування нових суб'єктів процесуальної діяльності: Національного антикорупційного бюро, Національної поліції, Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- деталізують окремі питання накладення арешту на майно, виявлення, розшуку активів, одержаних завдяки корупційним та іншим злочинам;
- урегульовують складні питання тимчасового вилучення майна, проведення обшуку, розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо суддів, працівників суду

та правоохоронних органів і/або в приміщеннях судових та правоохоронних органів, функціонування прокуратури [2].

Актуальність обраної теми дослідження підтверджується також наявністю відповідного рівня уваги в наукових та практичних виданнях. Окремі аспекти цієї проблеми досліджували Д. Сидоренко, О. Татаров, Х. Грицак, О. Кривецький, Р. Кравець та інші.

Мета дослідження – встановити причини та характер внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Завданням дослідження вбачаємо аналіз певних змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Велика частина змін, внесених до КПК у 2017 році, набула чинності у 2018 році.

Проведемо характеристику окремих дискусійних аспектів прийнятих до КПК змін.

1. У КПК питання строків досудового розслідування потребують вдосконалення та внесення чіткості.

Зміни передбачають, що строк досудового розслідування починає спливати з моменту внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а не з моменту повідомлення про підозру [3].

Першою стадією кримінального процесу є дослідче провадження, яке починається з внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тому і строк досудового розслідування має починатися з внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових

розслідувань. Проте, чи достатнім є такий строк для здійснення всіх процесуальних дій та проведення слідчих (розшукових) та негласних (розшукових) дій?

Практичні працівники, представники органів слідства, прокуратури, детективи НАБУ зверталися до Президента України з проханням накласти вето на такі нововведення, адже вони суттєво ускладнять роботу слідчим та оперативним працівникам з огляду на велику кількість факторів: складність кримінального провадження, велику кількість фігурантів, технічні можливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, завантаженість слідчого тощо [4, с. 149]. Але норма КПК набула чинності і має забезпечувати якість досудового розслідування. У разі недостатності строку досудового розслідування за наявності підстав його можна подовжити та провести досудове розслідування правильно та якісно.

Залишилась без змін норма, згідно з якою строк досудового розслідування може бути подовжено, проте загальний строк не може перевищувати певного терміну з дня повідомлення особи про підозру: у вчиненні кримінального проступку – 2 місяців, злочину невеликої або середньої тяжкості – півроку, у скоєнні тяжкого або особливо тяжкого злочину – року [3].

Подовження строку досудового розслідування потрібно у зв'язку з неможливістю в певних випадках провести досудове розслідування в повному обсязі за короткий строк. Проте у разі повідомлення особи про підозру слідчі дії переважно проведені, адже для повідомлення про підозру потрібен комплекс доказів.

2. Проблеми з проведенням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Найбільш проблемною з погляду забезпечення прав людини слідчою (розшуковою) дією є обшук.

Щоб провести обшук, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням. Згідно з новою нормою, у такому клопотанні має міститися обґрунтування того, що у людини не можна попросити віддати необхідні речі, документи і відомості добровільно. Якщо йдеться про знаряддя кримінального порушення, вилучені з обігу предмети і документи, таке обґрунтування не потрібне [3].

Відзначаємо правильність уточнення цієї норми, особливо у разі виникнення потреби на оскарження правильності проведення обшуку. Таким чином, забезпечуються права підозрюваного та правильність дій правоох-

ронних органів у разі можливого оскарження захисником правильності проведення слідчої (розшукової) дії.

Слідчого, прокурора чи іншу службову особу зобов'язали незалежно від стадії обшуку допустити захисника чи адвоката. Взагалі обшуки мають проходити в присутності адвоката. Утім, якщо захисника немає протягом 3 годин – це не перешкода для проведення обшуку. Обов'язково треба проводити аудіо- та відеозйомку обшуків [3].

Позитивною є вимога присутності адвоката під час таких слідчих дій. Адвокат професійно засвідчує юридичну правильність та належно підготується до захисту під час судового процесу. Проблеми додержання законності та прав людини під час проведення обшуків можна вирішити тільки з присутністю адвоката й аудіо- та відеозйомки обшуків.

Застосування відеозапису під час проведення обшуку – дуже позитивна зміна КПК для забезпечення прав і свобод людини у кримінальному процесі, але якщо на практиці відбудеться якийсь технічний збій у записі – цей доказ стає недопустимим. А якщо допустити зловживання слідчого, то можна передбачити варіанти, як вплинути на доказ, щоб він став недопустимим. Наприклад, виключити відеозапис або іншим чином вплинути на його якість. Тому зміна КПК передбачає правильне та добросовісне проведення обшуку без зловживань з боку правоохоронних органів під час його проведення.

Звертається увага, що у більшості законодавчих змін на першому місці перебуває підозрюваний і захист його прав, а про потерпілого забули, хоча держава зобов'язана його захистити і відшкодувати збитки. Проблемаю відмічаємо прийняття законів з метою обмежити слідчого, прокурора настільки, щоб у нього просто було менше можливостей провести слідчу дію, а, відповідно, начебто мають зменшитися шанси порушити чийсь права. А чи буде при цьому злочин розкритий і права потерпілого відновлені – це стало другорядним [5].

Питанням для правозахисників стали зміни до ст. 303, 307, 309 Кримінально-процесуального кодексу щодо дотримання та захисту прав людини, які дають змогу оскаржити повідомлення про підозру та надають адвокатам додаткові механізми захисту клієнта. Ці новації викликали неоднозначну реакцію правників. На думку деяких представників правничої спільноти, прагнення законодавця удосконалити КПК може не тільки надати певні переваги, а й завадити інтересам підзахисного.

Порушенням є ситуація, коли під час обшуку тимчасово вилучається комп'ютер,

з нього «дістають» інформацію, легалізують і передають як доказ для розгляду в суді. Річ у тім, що суддя дає дозвіл лише на вилучення комп'ютера, а все, що з ним потім робиться задля такого «витягування», має здійснюватися на підставі окремої ухвали. Із цього питання дискусії з ученими переконали, що це, як максимум, має бути негласною слідчою (розшуковою) дією. А як мінімум – оформлюватись із посиланням на ст. 169 КПК як доступ до речей і документів. Маємо судову практику, коли суддя визнав таку діяльність слідчого незаконною, а докази, здобуті в ході неї, неприпустимими [6].

Відзначаємо, що це питання потребує детальної уваги з боку законодавця під час підготовки наступних змін до КПК, адже в цьому аспекті представники адвокатури займають виправдану позицію.

Проаналізувавши загалом зміни, які внесено до КПК у 2017 та 2018 р., варто відзначити, що вони торкаються об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування, строків досудового розслідування, проведення обшуку, обов'язкового залучення захисника до проведення обшуку, введення обов'язкової фіксації за допомогою аудіо- та відеозапису, обшуку житла чи іншого володіння особи, виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, підстави проведення експертизи та порядку залучення експерта, розгляду слідчим суддею клопотання про проведення експертизи, загальних положень подовження строку досудового розслідування, порядку подовження строку досудового розслідування слідчим суддею, проведення експертизи за ухвалою суду, психіатричної експертизи (слідчий, прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді щодо залучення експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи).

Якщо звернути увагу, то найбільше зазнали вдосконалення правові норми, які регламентують: порядок проведення досудового розслідування, зокрема проведення обшуку та проведення експертизи.

Варто зазначити, що збільшуються права адвоката та слідчого судді.

Зміни торкнулися загальних формулювань назв статей. В окремих статтях доповнено назву. Так, статтю 280 КПК доповнено і тепер вона має назву: підстави та порядок зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, а статтю 295 КПК доповнено словом «прокурором»: порядок подовження строку досудового розслідування прокурором.

З метою забезпечення прав та свобод людини у кримінальному процесі статтю 303

КПК доповнено новим рішенням прокурора або слідчого, яке може бути оскаржене під час досудового розслідування, а також доповнено перелік ухвал, які можуть виноситись слідчим суддею за результатами розгляду скарг на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора та перелік винятків щодо оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, доповнено перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Певні статті виключено (статтю 296 «Задоволення клопотання про подовження строку досудового розслідування» та статтю 297 «Відмова у задоволенні клопотання про подовження строку досудового розслідування»), а статтю 297-1 глави 24 зазначено вважати статтею 295-1.

Таким чином, варто проаналізувати детальніше зміни до КПК від 2017 та 2018 року:

1. Змінено строки обчислення досудового розслідування у провадженні, виділеному в окреме провадження, та у провадженні, в якому об'єднані матеріали кількох досудових розслідувань (ч. 7 ст. 217 КПК).

2. Внесено зміни до правил обчислення строків досудового розслідування (ст. 219 КПК) [7]. Найбільшою дискусією зазнало положення про обчислення строку досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

3. Нові строки обчислення досудового розслідування (ч. 3 ст. 219 КПК).

4. Доповнено та внесено зміни до змісту клопотання про обшук (ч. 3 ст. 234 КПК) [7]. Уточнення клопотання виправдане, адже це дасть змогу повною мірою забезпечити права та свободи людини у кримінальному процесі.

5. Нова підстава для відмови слідчим суддею у задоволенні клопотання про обшук (п. 5 ч. 5 ст. 234 КПК) [7]. Для унеможливлення зловживань у кримінальному процесі та проведення слідчих дій без достатніх на це підстав нова редакція ст. 234 КПК передбачила обов'язок слідчого та прокурора довести ефективність цієї слідчої дії перед слідчим суддею. Якщо загалом, то кожна слідча дія передбачає наявність фактичних та юридичних підстав для її проведення. Як саме можна точно знати ефективність цієї слідчої дії, адже учасники досудового розслідування динамічні і можна припустити ситуацію, коли розшукувані особи змінять своє місце перебування за час, поки слідчий суддя дасть дозвіл на проведення слідчої дії.

6. Заборона повторного звернення прокурора або слідчого з клопотанням про проведення обшуку того самого приміщення, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини (ч. 6 ст. 234 КПК).

7. Статтю 236 доповнено обов'язком уповноваженої особи на проведення обшуку допустити захисника чи адвоката [7]. Зазначено, що для участі в проведенні обшуку може бути запрошений захисник, проте слідчий зобов'язаний допустити на місце його проведення захисника. Варто підкреслити, що це не право, а обов'язок особи, яка проводить досудове розслідування. Важливо, що допуск має відбуватися незалежно від стадії цієї слідчої дії.

8. Нове правило щодо проведення обшуку особи у присутності адвоката чи захисника (ч. 5 ст. 236 КПК).

9. Введено обов'язкову фіксацію за допомогою аудіо- та відеозапису обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 10 ст. 236 КПК) [7]. Нововведення позитивне, якщо допустити проведення обшуку без зловживань.

10. Зміни до суб'єктного складу, підстав та порядку звернення для проведення експертизи (ст. 242 КПК), залучення експерта лише за дорученням слідчого судді чи суду (ст. 243 КПК).

11. Внесено зміни до змісту клопотання про проведення експертизи, підстав задоволення слідчим суддею клопотання про проведення експертизи та визначення експерта або експертну установу для проведення експертизи (ст. 244 КПК).

12. Зміни до правил подовження строку та суб'єктного складу досудового розслідування та подання відповідного клопотання (ст. 294 КПК) [7].

13. Доповнено перелік ухвал, які можуть виноситися слідчим суддею за результатами розгляду скарг на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора (ч. 2 ст. 307 КПК), перелік винятків щодо оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарг на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора (ч. 3 ст. 307 КПК), перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування (ст. 309 КПК).

14. Введено нову підставу для доручення судом проведення експертизи незалежно від наявності клопотання сторони кримінального провадження або потерпілого (ч. 2 ст. 332 КПК) [7]. Проте формулювання «існують достатні підстави вважати висновок експерта (експертів) необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає інші обґрунтовані сумніви в його правильності» досить загальне.

15. Відтепер слідчий або прокурор не можуть самостійно залучати експерта для проведення психіатричної експертизи (ст. 509 КПК) [7]. З огляду на можливі зловживання залучення слідчого судді в цьому разі повністю виправдане з метою забезпечення прав та свобод підозрюваного, потерпілого та інших учасників кримінального провадження.

З 01.01.2019 р. набрали чинності положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування», а саме щодо застосування під час судового розгляду відеозаписувальних технічних засобів.

Ч. 5 ст. 27 КПК передбачає: під час судового розгляду та у випадках, передбачених КПК, під час досудового розслідування забезпечується повне фіксування судового засідання та процесуальних дій за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів.

Але згідно з ч. 4 ст. 107 КПК, фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею та в суді під час судового провадження є обов'язковим.

Зміни щодо фіксування технічними засобами у судовому розгляді набули чинності з 01.01.2019 р., а щодо інших стадій – з моменту офіційного оприлюднення.

Законодавець чітко розмежував поняття «судовий розгляд» та «розгляд питань, що виникають під час досудового розслідування слідчим суддею» [8].

Проаналізувавши актуальні та важливі зміни до КПК, варто відзначити якість прийняття цих змін до КПК, а саме під час підготовки змін варто зосередити увагу на вдосконаленні захисту прав та свобод людини, а не лише обмеження правоохоронних органів у разі проведення досудового розслідування, зокрема якщо на відповідальності за зловживання це ніяк не відіб'ється.

Причинами повторних змін і уточнень КПК є:

1) не досить ефективна та непослідовна робота над проектами актів (іноді з прихованим «конфліктом інтересів» самих законотворців);

2) редакційно невдалі формулювання, що допускають варіативність тлумачення норм;

3) недооцінка важливості (а то й обов'язковості) публічного фахового обговорення проекту;

4) зволікання з експертною оцінкою або невикористання можливості залучення експертів;

5) невміння спрогнозувати ризики, які гаять у собі недосконалі норми, та загрози настання небажаних (негативних) наслідків у разі їх застосування [2].

З моменту прийняття КПК у 2012 р. на практиці виявляються його певні неточності, які частково зменшуються прийняттям змін до КПК, проте зміни часто мають дискусійні причини та характер прийняття.

Висновки

Зміни до Кримінального процесуального кодексу України вдосконалюють проблемні аспекти правового регулювання в кримінальному процесі, проте у разі аналізу значної частини змін можна відзначити невирішені питання. У зв'язку з цим варто застосовувати всі можливі засоби під час підготовки нових змін до КПК, зокрема врахувати причини внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко Д. КПК: на порозі змін. *Юридична газета online*. Всеукраїнське щотижневє професійне юридичне видання. 11 серпня 2018. URL: <https://yur-gazeta.com> (дата звернення: 03.01.2019).

2. Татаров О. 40 змін, що струснули КПК. *Закон і бізнес*. № 43 (1341). 11.11–17.11.2017.

Статья посвящена комплексному изучению причин и характера внесения изменений в Уголовный процессуальный кодекс Украины в 2012 г. Проанализированы изменения в УПК, которые касаются объединения и выделения материалов досудебного расследования, сроков досудебного расследования, проведения обыска, обязательного привлечения защитника к проведению обыска, введения обязательной фиксации с помощью аудио- и видеозаписи, обыску жилья или другого владения лица, общих положений продления срока досудебного расследования и других вопросов. Изменения к УПК часто носят неоднозначный характер.

Ключевые слова: срок досудебного расследования, внесение изменений, защитник, сообщение о подозрении, фиксация с помощью аудио- и видеозаписи.

The article deals with the complex study of reasons and character of alteration in the Criminal Code of Ukraine made in 2012. Changes to CPC touch association and selection of materials of pre-trial investigation, terms of pre-trial investigation, realization of search, obligatory bringing in of defender to realization of search, introduction of the obligatory fixing with the help of audio and videotape recording, the search of accommodation or other possession of person, general extending of pre-trial investigation and other question are analyzed. Changes to CPC often have ambiguous character.

Key words: term of pre-trial investigation, making alteration, defender, report about suspicion, fixing with the help of audio and videotape recording.

URL: <https://zib.com.ua> (дата звернення: 03.01.2019).

3. В Україні набули чинності нові строки досудового розслідування. URL: <https://ua.112.ua/polityka/v-ukraini-nabuly-chynnosti-novi-stroky-dosudovoho-rozsliduvannia-437342>. (дата звернення: 03.01.2019).

4. Грицак Х. Аналіз внесення змін до кримінального процесуального законодавства: строки досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 148–151.

5. Зміни до КПК гальмують слідство і створюють лазівки для корупції. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/6/7170724/> (дата звернення: 03.01.2019).

6. Кривецький О. Чи захистять нові зміни до КПК адвокатів. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4134:chi-zakhistyat-novi-zmini-do-kpk-advokativ&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 03.01.2019).

7. Кравец Р. Таблиця змін до Кримінального процесуального кодексу України, які наберуть чинності після 15 березня 2018 р. URL: <https://antiraid.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/logo.png> (дата звернення: 03.01.2019).

8. Зміни, яких зазнає кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у 2019 році. URL: legalnub.online (дата звернення: 03.01.2019).